

ВИСТАВА „ГАМЛЕТА“ У ЛЬВОВІ

Європейська література не знає другої такої п'єси, щоб так міцно трималась на сцені впродовж 340 років, щоб була постійно така жива й актуальна, та щоб народила таку силу-силенну коментарів як „Гамлет“. Коли йде про кізкість проблем, які вона розбудила і раз-у-раз розбуджує, то це, можна сказати, найбільше „проблемовий“ твір світової літератури. Є багато вчених, які називають „Гамлета“ найбільшим твором світової літератури, більшим від „Божественної комедії“ Данте, „Фауста“ Гете і „Дон Кіхота“ Сервантеса, бо в ні одному з цих творів не з'єднані так живо елементи думки й уяви, як у творі Шекспіра.

Є різні причини, чому „Гамлетові“ присвятили безліч студій, які не припинились і до наших днів, так що література про цей твір для однієї людини просто неосяжна. Перша з цих причин — таємнича постать самого автора, про якого є дуже мало певних даних. Друга — основні видання „Гамлета“, з яких два перші (з 1603 і 1604 р.) різняться сильно в тексті (друге видання, крім різних деталей, майже вдвоє більше від першого), а третє збірне з 1623 р. має знову деякі зміни. Третя причина — це сам характер головного героя, що дає привід до різних здогадів, як його автор насправді розумів, або як його слід розуміти, щоб, коли не вповні розв'язати, то хоч погодити всі сумніви. Очевидно — найважливіша тут причина остання.

Якщо найвища мета чи нагорода мистця в тому, щоб проявити у своїй творчості найбільш індивідуальні риси свого „я“, то нема сумніву, що Шекспір виявив себе якнайповніше в Гамлеті. Гамлет, на думку багатьох дослідників Шекспіра та його добі, це просто духовний портрет геніального англійського драматурга, що висловлює його устами своє мистецьке „вірую“, як розумити театр, що робить з нього постать найбільш зближену до поета, до людини, в якій уява переважає над практичним поглядом на світ. Взагалі Гамлет дуже складний характер, тим то він такий привабливий: він різногранний, здатний до несподіваних настроїв, багатий на ідеї та переживання.

Шекспірологи різно виснажують постать і характер головного героя п'єси. Для Гете основні риси Гамлета — це „бентежна мелянхолія, ніжний смуток і діяльна нерішучість“. Для Гете ясно, що Шекспір хотів зобразити в цій трагедії велику справу, покладену на душу, для якої вона несповільна. Він уважає, що тут посаджений дуб у дорогочінну вазу, яка могла прийняти в себе лиш ніжні квіти; коріння розрослося — і ваза розбилася вдрізки. Для нього Гамлет — це „прекрасна, чиста, благородна, високоморальна істота, яка не має життєвої сили, що робить героєм, і гине під тягаром, що його вона ні усунути, ні зносити не може“.

Такий більш-менш погляд на Гамлета дуже поширений, але трагедія Шекспірового героя настільки багата змістом, що для всякої іншої, найбільш суперечної його характеристики завжди знаходяться нитати. Тому геніальний твір Шекспіра називають деякі трагедією безволя, рефлексії, розладу між внутрішнім світом людини, а його героя людиною пасивною; інші навпаки — людиною сильною, енергійною. Для одних він — втілення егоїзму, скептицизму, меланхолії і навіть безвір'я; для інших він приймає Бога, але відкидає світ, створений Богом. Для одних він борець мислитель, для інших — слабовільний юнак; для одних добрий християнин, для інших скептик чи майже атеїст і т. д. і т. д. Так суперечно інтерпретують Гамлета безчисленні шекспірознавці, але, не зважаючи на те, він для всіх залишається вінним, спопутиком людства, так само як Прометей, Дон Кіхот, Фауст, супроводжуючи людей в їх мандрюванні через віки. Таким є Гамлет і на сцені. І саме тут можна знайти пояснення, чому найвизначніші режисери і виконавці

головної ролі трактують цю складну постать так дуже по-різному, і чому зрідко кожного режисера є постанов „Гамлета“, а актора — саме головна ролі в цій трагедії. Інша річ, що один і другий мають у цій виставі величезні можливості для вияву свого таланту, знання та інтелігенції, своєї творчої інтуїції та свого сценічного хисту: адже відомо, що „Гамлета“ ніколи не грають у цілості, бо це вимагало б повних сім годин часу, тому режисер має тут широчезне поле для діяння, щоб відповідно приспособити п'єсу до вистави; а для виконавця головної ролі важна вона тим, що важко знайти другу п'єсу, в якій центральна діяова особа мала б таке величезне значення і так домінувала над усіма іншими.

Є ще одна причина величезного і посвякчасного успіху „Гамлета“ на сцені. Це напружений драматичний сюжет та гострі драматичні ситуації в трагедії, що її критика одностайно ставить найвище з усіх п'єс

Йосип Гіряк — режисер „Гамлета“

Шекспіра. А сюжетний мотив п'єси зарисований дуже виразно й гостро: це син шукає помсти за вбитого батька, коли його самого в'яжуть зі злочинцями кривні родинні зв'язки (бо ж до того вбивства причасний його дядько і, як він думає, також його мати). Не диво, що глядачі сліdkують увесь час за акцією на сцені з напруженням.

В українській мові маємо досі вісім відомих перекладів „Гамлета“. Найстаріший з них появилася ще в 1863 р. у львівській „Меті“, пера Павла Свенціцького (цей переклад не появилася у цілості, бо „Мета“ перестала скоро виходити). Чергові два переклади

Ю. Федьковича і М. Старицького виконані з думкою про виставу п'єси на українській сцені: перший у театрі „Бесіди“ в Галичині, другий у власному театрі Старицького; обидва вони тепер мало придатні до вистави, бо у Федьковича надто багато архаїзмів та чисто гуцульських слів, а переклад Старицького переведений у розмірі сербських дум, отже занадто вільно. Дуже добрий переклад П. Куліша цінний і доволі вірний, та на нинішні часи він уже теж дещо перестарілий. Є ще два переклади, зроблені за останні роки на Радянщині: це переклад С. Гусака (у Львові невідомий) і Віктора Вера — переклад дослівний, незвичайно вірний, тому в багатьох місцях незрозумілий. Ще один переклад „Гамлета“, дуже поетичний, пера О. Бургарда, зложений в Українськомому Видавництві. На львівській сцені (і взагалі вперше в українській мові) побачили ми „Гамлета“ в перекладі Михайла Рудницького, що зладив його на замовлення дирекції театру і завдав собі багато труду, щоб, придержуючись по змозі точно оригіналу, дати все ж таки сценічно живий, ясний та прозорий текст твору. Переклад цінний ще й тим, що його автор старався розв'язати численні мовні каламбури твору так, щоб і для актора і для глядача було в тексті по змозі все ясно і зрозуміло.

Наскільки ненормальні умови, серед яких жив наш нарід, не давали спомогти українським театрам виставити цей твір аж до цього часу*). І хоч, як сказано вище, з думкою про виставу на українській сцені виголовили свої переклади „Гамлета“ Ю. Федькович та М. Старицький ще в 70-их роках мин. століття, хоч до вистави „Гамлета“ приготувався театр „Бережів" у Харкові під режисерією Курбаса в 1932 р., а театр у Дніпропетровську навіть заповідав уже цю виставу на сезон 1936—7, то труднощі було завжди стільки, що глядачі не могли й досі побачити цієї п'єси на українській сцені. Вже більше щастя мали на наших сценах інші п'єси Шекспіра, бо їх виставлено в українських перекладах к. десяті: „Отелло“, „Макбет“, „Король Лір“, „Антоній і Клеопатра“, „Сон літньої ночі“, „Міра за міру“, „Багато шуму з нічого“, „Приборкання прихильної“, „Цокотухи з Віндзору“. В постанові Курбаса мала йти ще й трагедія „Ромео і Джульєтта“, відбулася вже була навіть генеральна проба цієї п'єси, та до прем'єри її не допустили цензури.

Вистава „Гамлета“ на львівській сцені проходить з величезним успіхом, доказом чого хоч би те, що за несповна місяць від прем'єри відбулося вже 12 спектаклів, усі у випроданій до останнього місця залі. Публіка стежить з найбільшою увагою за ходом акції і дякує гарячими оплесками режисерові та всім виконавцям, найпаче ж виконавцеві головної партії, дир. В. Блавацькому. Справді треба признати, що Львівський Театр, зваживши його мистецькі й технічні можливості, зробив максимум зусиль, щоб дати глядачам таку гарну й цікаву виставу.

Львину заслугу в цій виставі має, очевидно, її режисер, Йосип Гіряк. Мало хто узявля собі, який велетєвський вклад праці, скільки знання і, нерів коштує така вистава саме режисера. А постанов Гіряк „Гамлета“ реалістично, хоч деякий серпанок романтизму в ньому помітний. Наш режисер старався підкреслити вольовість і діявість Гамлета, щоб глядач бачив перед собою сильну, повну задумів і пристрастей індивідуальність, яка вікни падає тільки тому, що обставини були сильніші за неї. Отже, коли все пішло так успішно, коли львівські автори, не значні до такого з кожного погляду важкого класичного твору, впорались якслід зі своїми нелегкими ролями і дали нам такі задовільні, подекуди навіть знамениті типи, що всі привняти покідають театр під враженням п'єси, то за це повне признання належить передусім талановитому і досвідченному режисерові.

*) Відбулася тільки вистава уривків „Гамлета“ у виконанні учнів музичної школи Лисенка в Києві.

В. Левицька в ролі королеви Гертруди

В. Блавацький в ролі Гамлета

Всі рисунки, крім королеви Гертруди і Полонія, виконав мистець С. Грубенко. Королева Гертруда — рис. В. Форостецького, Полоній — рис. О. Тянасовича.

Є. Шашаронська в ролі Офелії

Рольо Гамлета, що вимагає незвичайного акторського (також пам'ятевого) зусилля, креслав В. Блавацький. Гамлет, як його змалював Шекспір, складається з двох рівних „я“; одне „я“ в ньому пасивне, друге активне, а до них можна додати ще й третє, яке маскує два перші акторською грою, на межі свідомого та несвідомого божества. З одного боку маємо юнака, що здригається на вид осоружних проявів життя, огидливі дії, що готов накласти на себе руку або відійти зі світу без жалю, коли так схоже дола, — з другого маємо перед собою напів мудриця-філософа, вдвоє старшого. Трагедія Гамлета в тому, що його сильна воля та ясний розум розбиті несподіваним ударом, і тим то він зневірюється в людину. Таку трагічну постать, такого розбитого, зневіреного в людей, а проте далеко не слабодуха, і показує нам Блавацький з великим відтворним мистецтвом. Ми подивляємо в його грі всю ту гаму химерних настроїв Гамлета, переданих великим багатством тонів. Усе зі наглі пориви, і меланхолія, і апатія, і самобичування, і глум були такі переконливі, що зі сцени повіяло справжнім хоч і трагічним життям.

Майже кожна інша постать у „Гамлеті“ має власне обличчя і своєю дією ніби ще виразніше підкреслює своєрідну появу центрального героя. Всі вони дають на львівській сцені акрації й індивідуальні зарисовані постаті. Найбільшим контрастом і головним противником Гамлета є король Клавдій. Цю відповідальну роль грає В. Паздрій, що зробив з короля не тільки палючу, низьку і низького злочинця, але й людину сильної волі, яка знає, чого хоче і вміє панувати. Та ж сцена, в якій він молиться і щиро кається, може декого навіть зворушити. Коли можна йому зробити яку заввагу, то хіба ту, що в деяких моментах слід би ще сильніше підкреслити королівську велич і маєстат. Гертруда, королева і мати Гамлета, постать уся пасивна і, доволі бліда, в інтерпретації В. Левинської виходить несвідомою великого злочинця короля. Вся її постать і гра мимохіть виявляють, чому задля такої жінки зважився Клавдій на братовбивство. Друга жіноча постать, Офелія, значно складніша: це найважча красуня, вихована в пошани до традиційних форм, дівчина добра, м'яка, несмілива, непорочної природности. Е. Шаповська як Офелія виявила великий драматичний талант; вона зростає з кожною картиною, а в сцені бжевієля витискає просто сльози з очей. Її батько, Полоній, має два обличчя: одне як батько своїх дітей, друге як придворний канцлер-плазун. В інтерпретації Івана Гірняка Полоній-батько є наскрізь природний, добрячий, розумний, з великим життєвим досвідом; у Полонія-дворянина, здається нам, потрібна ще більша доза комізму у його смішних, піддабузницьких позах і поступках. Його син, Лаерт, любить красномовні фрази, як і його батько; він в основі вдача шляхетна, гарячий оборонець чести своєї родини, за яку він гордий і яка для нього дорожча понад усе. Тому, щоб помстити свого батька і сестру, він приймає плин короля і користується в поєдинку з Гамлетом затруєною рапірою, отже робить щось, чого ніяк не можна погодити з кодексом лицаря. Артист С. Дубровський піднявся в цій ролі на висоту і дав нам повний експресії образ саме такого самовпевненого, повного патосу юнака. В ролі Горация, найвірнішого Гамлетового приятеля, виступив І. Лісенко. Ця постать виходить на сцені звичайно блідо, але в інтерпретації Лісенка бачимо ми людину дуже безпосередню, спокійну, природну, людину з ніжним серцем і чистим характером, яка розуміє Гамлета до останньої хвилини його життя. Глядачі, дивлячись на гру Лісенка, добре розуміють, чому Гамлетові після всіх розвіяних ілюзій залишилась тільки дружба з Горациєм.

Навіть невеликі ролі в „Гамлеті“ немаловажні, і з них можна зробити живі постаті. Доказав це Я. Гел'яс (1-ий актор), що в сценці на сцені показав справді високе акторське мистецтво. Доказав це й артист П. Сорока, що в ролі гробокопа-мудрагеля створив дуже цікаву, наскрізь реалістичну кресцію. Тип придворного лизуна, людину без власної думки

і волі, відтворив добре артист С. Крижанівський (Осрик). Нероздільну пару пересічних, добросердних, обмежених філістрів та кар'єристів: Розенкранца і Гільденстерна, створили В. Королик та В. Шаповський. М. Мельникова (2-ий актор) у сцені присяги добре наслідую неприродний патос віроломної жінки. Е. Курило (привид батька Гамлета) і поставою, і глибоким голосом робить справді враження несамовитого привида.

В цілому дрібних ролях виступають: В. Мельник (Франциско і дворянин), З. Чайківський (Бернардо), О. Гасюк (Марсел), Я. Рудакевич (священик), І. Кудла (2-й гробокоп), С. Залеський (3-й актор), А. Борисевич і П. Крупник (придворні) та інші в ролях вельмож, дам, офіцерів, моряків, акторів, слуг і т. д.

Щодо оформлення сцени, за яке відповідає мистець Мірослав Григорієв, то воно подумане оригінально, хоч може децю за скромне. Ця скромність зумовлена, мабуть, відсутністю відповідного матеріалу, що у воєнних часах і зрозуміле. Костюми видержані вповні у стилі епохи. Музика Миколи Лісенка, написана до перекладу М. Старицького (доповнена Л. Туркеничем), добре відає настрої. Ця музика є безперечно цінним вкладом у львівську постановку.

В цілому вистава „Гамлета“ у Львові дуже гарна і за ту мистецьку насолоду, що її тепер переживають глядачі, належить управі театру, режисерові та всім виконавцям щира подяка. Ця вистава — це без сумніву великий осяг драматичного відділу Львівського Оперного Театру.

І. Німчук

ІВАН БАГРЯНИЙ

МАТЕРІ

(з творенного)

На сонце сідають гави,
Вмирає вогонь золотий...
Знов про те мені вечір кривавий,
Знов про те на мечі і щиті.

Бліда усмішка.
Синь як розлука.
Зморшка брів і плече навкося,
У мозозястру ніжну руку
Хтось натруджене серце узив.

Тишина...
Тишина...
Ген далеко...
Як далеко, маленька моя!
До чола,

до серця,

на всесвіт
Ці мозолі тільки б я!
Ти устань на зорі без слова,
Повернись лицем на схід
Проминь тихий, такий пурпуровий
На уста упаде сухі.
Упаде на уста молитва,
Упаде на уста „прощай“.
Моя тиха,

старшенька,

оджита, —

Ти дивися
І знай;
Ти дивися і знай: далеко
На зорі стоїть син один,
Зустрічаючи сонце і клекіт
Те „прощай“ посилає він.
Одболять мозолі і рани —
Поростуть чебрецем в гаях...
Хай згоряє ж пелюстка остання...
Перед сонцем нового світання
Непотрібні ні „ох“, ні „ах“.
Одкричали над сонцем гави,
Облетіли листки золоті...
Про вогонь

мені ранок іскравий
Написав
На мечі і щиті.

С. Дубровський в ролі Лаерта

П. Сорока в ролі гробокопа

Іван Гірняк в ролі Полонія

І. Лісенко в ролі Горация

В. Паздрій в ролі короля Клавдія